

Lehis

MÄRT RIISTOP

Lehis on üsna eriline okaspuu. Küllap just sellepärast valisid ka Monty Pythoni tegelased lehise oma sketši “Kuidas ära tunda erinevaid puid üsna kaugelt”.

Foto: Erik Konze

Lehist on tõepoolest kerge ära tunda, sealjuures üsna kaugelt. Eriti lihtne on see kevadel, mil lehise tärkav okastik on erksalt heleroheline, või sügisel, kui okkad värvuvad erekollaseks. Raskem on määrata, mis lehisega täpsemalt on tegu. Kuna eri liiki lehised ristuvad omavahel väga kergesti ja anna-

Foto 1. Jõelähtme golfklubi lehisest laudkatus. Lehise aastarõnga sees on üleminek tumedamale hilis(suve)puidule järsk.

Foto: Märt Riistop

Foto 2. Šveitsis ja Austrias on lehisest sindlid levinud nii seina välisvoodrina kui ka katusematerjalina. Pind jäetakse katmata, eelistatakse patineerumisel tekkivaid erinevaid värvitoone.

Foto 3. Jõelähtme Golfklubi lehisest laudkatus vahetult pärast valmimist.

vad hübriide nii looduslike areaalide kattumisel kui kultuuris, siis ei osatagi erinevate lehiselike arvu täpselt öelda. Eino Laas, kelle raamat “Okaspuud” (Atlex, Tartu, 2004) on selle artikli peamiseks allikmaterjaliks, märgib lehiselike arvuks “umbes 20”. Vikipeedia ütleb veelgi ebamäärasemalt: lehiselike on 10...14. Küsimus on selles, kui palju hübriididest eraldi liikideks tunnistada, puhtaid lehiselike on kümme. Eestis kasvatatakse peamiselt euroopa ja siberi lehist, ülejäänud neli levinud liiki koos alamliikidega on rohkem pargipuud.

Lehise puit on hea mädanemiskindlusega ja küllalt tugev, seda eelkõige tänu lülipuidu suurele osakaalule tüve ristlõikes, samuti seepärast, et hilispuit moodustab kuni poole aastarõnga laiuselt. Lülipuit hakkab lehisel tekkima palju varem kui männil, juba vanuses 10...15 aastat. Lehisele on iseloomulik ka kasvu jätkumine kõrge eani, kuni 300...500

Foto: Erik Konze

Foto 4. Tabasalus asuv töötlemata lehisvoodriga maja 2008. aasta varakevadel. Maja valmis 2003. aastal.

Foto: Märt Ristop

aastani. Seega võib arvata, et peagi on Eesti kõrgeim puu lehis: veel eelmisel suvel oli Järveljal kasvav kuusk (kõrgus 44,1 m) 20 cm kõrgem kui kõrgeim lehis Loodi Püstimäe 1820. aastal külvatud puistus.

Lehise juurdekasv nii kõrguses kui läbimõõdus on suhteliselt suur, Eestis ilmselt liigagi suur – seda kinnitab fakt, et Eestis raiutud lehiseist saab head tarbepuitu vähe. See-eest on lehis näidanud end sobiva puuliigina vanade põlevkivi- ja fosforiidikarjäärade metsastamisel.

Euroopas on lehis kasvanud kuni 54 m kõrguseks ja tema tüve läbimõõt ulatunud 2,7 meetrini. Kesk-Euroopas kasvab lehis rohkem mägedes, Alpides isegi kuni 2400 m kõrgusel. Sealne puitehitektuur on arenenud nii kaugele, et mõned ehitusmeistrid peavad lehiseist sindlikatuse puhul vajalikuks lõigata puit samalt kõrguselt ja samas ilmakaares paiknevalt mäeküljelt kui ehitatav majagi.

Lehis on kuuest ja männist suurema tihedusega, niiskusesisaldusel 15% on see 500 kuni 800 kg/m³. Ta on ka kõvem ja kulumiskindlam. Lehis sobib hästi parketiks ja põrandalaudadeks, aga eelkõige siiski sinna, kus oluline on tema parim omadus – mädanemiskindlus –, ehk terrassideks, sadamasildadeks, välisvoodri- laudadeks jpm. Lehis on küll kallim kui süvaimmutatud mänd, ent süvaimmutatud puit ei sobi kõikjale ja kõigile.

Nagu öeldud, on lehis hea mädanemiskindlusega, kuid ainult siis, kui tegu ei ole noore ja kiiresti kasvanud puuga. Laiade aastarõngastega lehisepuidu mädanemiskindlus on sarnane immutamata männipuidu mädanemiskindlusega. Eestis kasutatakse Siberist pärit lehisepuitu, seega on tegu karmis kliimas aeglaselt ja kaua kasvanud puiduga.

Päikese ultraviolettkiirguse vastu ei aita aga miski ja kaitsmata puidupind hakkab välistingimustes ajapikku tumenema, algul halliks ja seejärel üha tumedamaks. Kas ka meie kliimas tekivad loodusliku patineerumise tulemusena nõnda sügavmustad toonid nagu Alpides (vt foto 2), ei ole praegu veel teada, aga Tabasalus asuva maja päikesepoolsel

Foto: Märt Ristop

Foto 5. Lehiseist liimpuittalad Saha-Loo tööstushoones.

Foto 6. Rauavitrioliga töödeldud lehiselaud.

otsal võib juba näha üsna tumedaid toone (foto 4). Patineerumist saab ka kunstlikult matkida – töödeldes lehise pinda nõrga rauavitrioli lahusega (vt foto 6) – ja seeläbi tulemust ühtlustada.

Lehisel on ka tülikaid omadusi: tema kuivamiskahanemine on üsna suur ja radiaalsuunaline kuivamiskahanemine on tangentsuunalisest tervelt 2,5 korda suurem. Männil on sama suhe 1,6. Seepärast on lehise kuivatamisel keerdumise ja lõhenemise oht tunduvalt suuremad. Lõhenemise oht on suur ka naelutamisel (vt foto 7) või kruvidega kinnitamisel, seega on aukude ettepuurimine igati mõistlik.

Lehise saagimisel tekitab probleeme tema suur vaigusisaldus ja eriti selle ebaühtlus: vaik kipub saekorpustele kleepuma. See mure pisut leeveneb, kui lasta palkidel enne saagimist pikemat aega seista.

Foto: Mart Klitstop

Foto 7. Lehisest vertikaalvooder, paraku on näha ka otsa lõhenemist naelutusel.

Foto 8. Lehisest sadamakai Norras.

Foto: Treimber OU